

نقدی بر جلد چهارم دانشنامه فلسطین

• سهیلا شیرجی

کارشناس ارشد کتابداری و علوم اطلاع‌رسانی

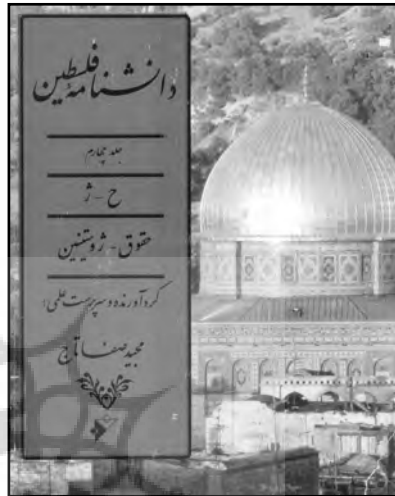
در باره ترجمه و نیز پژوهش و تألیف آغاز و دو گروه پژوهش و تألیف و گروه ترجمه تشکیل گردید. ساختار دانشنامه بر مبنای بیش از چهار هزار مدخل است که بیش از هزار مدخل آن مقاله‌های پژوهشی و تالیفی جدید است. از مجموعه مدخل‌های دانشنامه بیش از سه هزار مدخل اصلی و بیش از هزار مدخل ارجاعی است که تماماً بر اساس حروف الفبا تنظیم گشته است.

اهداف و انگیزه‌های تدوین و تنظیم دانشنامه فلسطین به قرار زیر است: لزوم اهتمام به مسأله فلسطین به عنوان یک واجب عینی بنابر فتوای امام خمینی (ره)، شناساندن فلسطین در ابعاد مختلف فرهنگی، سیاسی، تاریخی، اقتصادی، هنری و غیره. تهیه یک مأخذ مرجع برای محققان و دانش پژوهان، اشاعه فرهنگ مبارزه با رژیم اشغالگر قدس، ایجاد زمینه بررسی نقاط ضعف و قوت مبارزات ملت فلسطین، کشف و مقابله با تحریف تاریخ فلسطین، ترسیم چهره فلسطین و فلسطینی و صهیونیسم اشغالگر.

در این دایرةالمعارف مسائل و موضوعات تحقیقی به صورت تخصصی تألیف گشته و به لحاظ روش کار، تلفیقی است از سبک خلاصه‌نویسی دایرةالمعارف‌ها و سبک مقاله‌های تحقیقی رایج امروزی، لذا در برخی از مقالات علاوه بر توضیح روند تاریخی یک موضوع، جوانب و مسائل مختلف آن نیز بررسی شده و به صورت گزارش تحقیقی مبتنی بر آمار و اطلاعات مستند و مستدل در دانشنامه ارائه شده است. دانشنامه فلسطین تاکنون در چهار مجلد منتشر گردیده است.

جلد اول آن در سال ۱۳۸۰ شمسی، توسط دفتر نشر فرهنگ اسلامی منتشر گردید.

جلد اول آن حرف آ - الف (آب - انتفاضه)، جلد دوم، حرف الف - پ (انتفاضه - پیمان)، جلد سوم، حرف ت - ح (تابعیت - حق) و جلد چهارم حرف ح تا ژ (حقوق - ژوستین) را در بردارد. در جلد اول پس از مقدمه و پیشگفتار، راهنمای استفاده از دانشنامه فلسطین توضیح داده شده است و در ادامه نکات و ضوابط کلی مورد نظر در تنظیم دانشنامه و علایم و اختصارات آن مطرح گردیده است. سازمان علمی دانشنامه عبارت است از: الف - سرپرست علمی به مسئولیت مجید صفاتاج، ب - شورای سیاست‌گذاری هیأت تحریریه با حضور آقایان سید امیر منصور رقیعی، سید محمد علی حسینی نسب و مجید صفاتاج، ج - بخش فیش برداری و تهیه منابع، د - بخش ترجمه، ه - بخش پژوهش و تألیف، و - بخش بررسی و تأیید نهایی موضوعات، ز - بخش امور اداری و خدمات ماشینی. تعداد کل پژوهشگران دانشنامه ۸۷ نفر عنوان شده است.

• مجید صفاتاج، دانشنامه فلسطین، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ اول، ۱۳۸۳، ۶۷۲ صفحه، رحلی.

دانشنامه فلسطین مجموعه‌ای از مطالب تازه و جدیدی مربوط به تاریخ سیاسی و اجتماعی فلسطین می‌باشد. می‌توان گفت این دایرةالمعارف اولین دایرةالمعارفی است که به زبان فارسی راجع به فلسطین تألیف گشته و امکان فلسطین‌شناسی را برای علاقه‌مندان به این موضوع فراهم می‌کند. این مجموعه حاصل تلاش و تکاپوی گروهی از دانش پژوهان، پژوهشگران و محققان مراکز علمی و علاقه‌مند به موضوع و مسائل سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی فلسطین می‌باشد که با راهنمایی برخی از اساتید دانشگاهی صاحب‌نظر ایرانی و فلسطینی برای به وجود آوردن مرجعی نوین در فلسطین‌شناسی فراهم آمده است. مبنای و اساس این دانشنامه ترجمه و برگردان دوره الموسوعة الفلسطینیة چاپ دمشق بوده که خود نیز یک دایرةالمعارف عمومی است. محدود بودن مداخل و مقاله‌های این دایرةالمعارف تا سال ۱۹۸۳، پژوهشگران را بر آن داشت تا با پژوهش و تألیف راجع به مدخل‌های تازه درباره مسائل بین سال‌های ۱۹۸۲ تا ۲۰۰۰ و موضوعاتی از قبیل فرهنگ و تمدن مردم فلسطین و تاریخچه و مبارزات آنها و روابط خارجی آنها با کشورهای اسلامی مثل ایران و لبنان، قضایایی مانند انتفاضه، طرح‌های صلح و روند سازش با اسرائیل، جنبش‌های اسلامی و غیره بپردازند.

بر همین اساس از فروردین سال ۱۳۷۰، نخستین اقدام عملی

از کتاب بلادنا فلسطین استخراج گردیده حدود ۸۰ مدخل را به خود اختصاص داده است. باقی مقاله‌ها را نیز تکاپا و گوشه‌ها و رباط‌ها، دانشجویان، زنان، پیمان نامه‌ها و صلح‌ها و غیره تشکیل می‌دهند. مطالعه مستقل این جلد به علت پیوسته بودن مجلدات دیگر، پرسپکتیو و تصویر مشخصی از مقالات موجود در این دانشنامه فراهم نمی‌کند.

با توجه به اهداف دانشنامه فلسطین می‌توان نتیجه گرفت این دانشنامه بر محوریت سیاست شکل گرفته و ابعاد سیاسی به مسأله فلسطین در آن پررنگ‌تر از مسائل دیگری مانند مسائل فرهنگی و تاریخی و اجتماعی و اقتصادی و غیره می‌باشد که در این صورت باید گفت که دایرة المعارف همه ابعاد را باید در نظر داشته باشد نه فقط به یک بعد تمایل بیشتری داشته باشد. منابع استفاده شده در دانشنامه بسیار محدود بوده است و استفاده از منابع روزنامه‌ای در آن بسیار دیده می‌شود که این از هدف مأخذی معتبر کاسته است.

با توجه به شکل و شمایل سیاسی دانشنامه و امکان سلاقی شخصی در تدوین مقالات، اطمینان کاملی در استفاده از آن به عنوان کتابی مرجع حاصل نمی‌شود و مشخص نیست که آیا جایگاه دانشنامه در مقیاس داخل کشور است و یا امکان استفاده برای اعراب را نیز در بر دارد؟ بنابراین به علت حضور سایه سیاسی بر دانشنامه و تفاوت دیدگاه‌ها در سیاست، شاید امکان ارجاع به دانشنامه به عنوان یک مجموعه علمی میسر نگردد. سیاسی بودن روح کتاب در اهداف نیز به وضوح روشن است.

در داخل مقالات نیز پاره‌ای ایرادات جزئی و ویراستاری نیز مشاهده می‌شود که تعدادی از آنها به شرح ذیل است: مقاله زن در انتفاضه فلسطین (همایش نقش ۱۳۸۲) از نظر حروف الفبایی جلوتر از زنان صهیونیست آمریکا (سازمان -) آمده است که این اشکال دارد. در صفحه ۵۰۳ تا ۵۰۷ مدخل روستاهای عربی از بین رفته پیش از سال ۱۹۴۸ است، ولی در بالای صفحه عنوان روزنامه نگاران عرب (اتحادیه -) درج گردیده است. گاهی در بعضی از موارد با عنوان مدخل که در داخل پراکنش توضیحی نیز دارد پراکنش بسته نشده است و غیره.

علی‌رغم این مطالب جمع‌آوری چنین مجموعه‌ای از موضوعات مرتبط به فلسطین کمک‌شایانی به افزایش دانش عمومی نسبت به این مسأله می‌دهد.

به منظور تقویت بیشتر دانشنامه پیشنهاد می‌شود که در انتهای مقالات، نام مؤلف و گردآورنده مقاله ارائه شود و مشخص گردد مقاله با چه دیدگاهی تنظیم گردیده است. در ارائه مقالات منابع قوی ارائه گردد و مقالات با ارائه مأخذ گوناگون و معتبر غنی شوند و از تحلیل‌های سیاسی کاسته گردد.

تصاویر بیشتری از رهبران و مکان‌های فلسطین و اسرائیل آورده شود که این کار سبب درک بیشتری از مقالات می‌گردد. پیشنهاد می‌شود به منظور دستیابی بهتر به موضوعات در انتهای هر مجلد، فهرست موضوعی از مدخل‌ها ارائه گردد.

گزارش حاضر به بررسی دقیق‌تر جلد چهارم دانشنامه می‌پردازد. چاپ اول این جلد به سال ۱۳۸۳ و به عبارت دیگر سه سال پس از چاپ جلد اول در ۶۷۲ صفحه و با ارائه ۴۷۱ مدخل منتشر گردیده است. اولین مقاله این جلد با مدخل حقوق انتقال ناپذیر فلسطینیان (قطعنامه ۲۷۸۷ مجمع عمومی سال ۱۹۷۱) شروع و آخرین مقاله آن با مدخل ژوستین (۴۸۲-۵۶۵ یکی از امپراتوران دولت بیزانس) پایان می‌یابد.

در این جلد پس از ارائه سازمان علمی بلافاصله موضوعات و مدخل‌ها ارائه شده‌اند. در انتهای هر مقاله مأخذ و منابع ارائه شده‌اند و چون بیشتر مدخل‌ها توسط افراد مختلف و به طور مشترک به رشته تحریر درآمده است برای هر مقاله مؤلف خاصی مشخص نشده است و نامی از مؤلفان در زیر مقالات دیده نمی‌شود.

بیشترین مأخذ استفاده شده در دانشنامه، اختصاص به منابع عربی دارد و به نظر می‌رسد بیشتر مقالات با ترجمه متون عربی شکل یافته‌اند. برخی از منابع به تعداد زیاد در دانشنامه دیده می‌شود. از جمله می‌توان به بلادنا فلسطین که کتابی با موضوعات فرهنگ جغرافیایی و جغرافیای تاریخی است، اشاره کرد که ۱۲۰ بار به آن رجوع شده است و دیگر کتاب‌ها عبارت‌اند از: الموسوعة الفلسطينية (۳۴ بار)، کنوز القدس (۲۰ بار)، رهبران اسرائیل (۱۴ بار) و فلسطین و حقوق بین‌الملل (۷ بار) اشاره کرد. علاوه بر این برخی از مأخذ از روزنامه‌ها و نشریات عربی و ایرانی مانند روزنامه‌های اطلاعات، کیهان، شرق و غیره می‌باشد و گاهی نیز استفاده از دایرة المعارف‌ها به چشم می‌خورد گاهی نیز استفاده از سایت‌های اینترنتی مشاهده گردیده است. به صورت تخمینی به جز روزنامه‌ها و نشریات و سایت‌های اینترنتی، ۶۹۳ مورد استفاده از کتب و مقالات عربی، ۱۲۶ مورد استفاده از کتب لاتین، ۲۸ مورد استفاده از منابع فارسی و ۴ مورد استفاده از دایرة المعارف فارسی مصاحب و دایرة المعارف اسلامی می‌باشد.

موضوعات مدخل‌ها در این جلد از دانشنامه شامل رهبران و افراد سیاسی، مکان‌ها، شهرک‌ها و روستاها، وقایع و حوادث و عملیات، نبردها، کشتارها، قتل عام‌ها، حقوق، توافقنامه‌ها و کنفرانس‌ها و بیانیه‌ها، احزاب و باشگاه‌ها و سازمان‌ها و تشکل‌ها، جنبش‌ها، روزنامه‌ها، بناها و مکان‌های تاریخی و باستانی می‌باشد. می‌توان گفت بیشترین مقاله‌ها مربوط به مکان‌ها و روستاها و رهبران سیاسی و توافقنامه‌ها و بیانیه‌ها می‌باشد. تعداد مدخل‌ها در حرف «ح» در این جلد ۷۲ مدخل، در حرف «خ» ۱۱۷ مدخل، در حرف «د» ۸۹ مدخل، در حرف «ذ» ۲ مدخل، در حرف «ر» ۱۱۶ مدخل و در حرف «ز» ۶۹ مدخل تعداد کل مدخل‌های ارجاعی در جلد چهارم که با عبارت «نک» مشخص گشته است بیش از ۱۲۰ مدخل می‌باشد که اغلب بعضی ارجاعات در همین جلد مقاله دارند. بعد از ارجاعات بیشترین مقاله‌ها مربوط به اعلام می‌باشد که حدود ۱۰۲ مدخل را در بر می‌گیرد. مکان‌های جغرافیایی مانند روستاها و شهرک‌ها نیز که